

יומן גיטו ווארשה

ר' זישה פרידמן - תלמיד-חכם רב-פעלים בגיטו... - פרטים על חייו ומותו

מאת הלל זיידמן (ווארשה, כעת סריז)

צרות שוברות בני-אדם סתם, אך פחד לות את האישיות הנוקה, אחי האוישים החי וקים האלה בגיטו ווארשה היה ר' זישה פרידמן. בשלש סגולות יקרות נתברך ר' זישה פרידמן: (א) דעת התורה (ב) ישר לבבו (ג) ענותנות.

ר' זישה פרידמן היה תלמיד חכם גדול, אך כוכבים הנוראים ביותר בגיטו לא פסק פניהו מגיטו. אפ"כ מצא לו עוד הרבה זמן לעסוק בעבודת צבורית לטובת הכלל. בע"בדהו וז נתגלה ישרו הגדול, הוא היה פד כור כללי של אגודת ישראל בשליו לפני המלחמה - אך בהפקדו החשוב הזה לא הופיע מעולם כשליטיקאי רגיל, כי התרחק מכל נכלים וחכמים פוליטיים מלכות רחוקים. הוא היה עניו גדול. בעשותו עבודת צבור רית גדולה, כמעט שלא התבלט לעין. על כן נתצלמה גדולתו הנפשית פעמי רבים.

כשרצה המלחמה נתגלה ר' זישה פרידמן בכל שיעור קומתו הצבורית. היחודים החרי דים וביחוד - הרבנים, תלמידי החכמים, המנהלים ובחורי הישיבות היו הקרובים הראי שונים של האסון. ר' זישה פרידמן היה הראשון שהאזין לבת קול: אוזי לברית מעלבוטת של תורה. הוא היה האיש שתבע ללא חת את עלבונם של המסופחים האלה, הוא לא חדל מלהכריז באזני העסקנים של היחידים השונים, ארגוני-החסד, הגניזים, מוסדות הקהלה: אוי לו לדור שאתה פרי נסו, שאינך יודע בצערן של תלמידי חכמים, ובעתו התחשב, משום שהכל ידעו את ישר לבו הישר, ושוא הנציג האמתי של היהדות בערכו ובמעמדו בתור מנהיג היהדות היהודית, לא רצה מעולם לקבל שום משרת רשית.

עוד בראשית 1940 הונסן להיות חבר בקהלה, אך הוא סירב, אח"כ פנה אליו יורד הקהלה אדם צ'ינאקוב כשהם פתחו צעדה להכנס לעד להכנס לעד הקהלה ללא כל בידורקסיות (הוא היה עובד משרדי מוכשר...)

פרידמן מיוג את עבודת-החסד עם פעולה 1000 וחצי לחודש, וגם יתרונת אחרים היו כרוכים במשרת זו, כגון בטחון יחסי לפני כל מיני פורענות. אך הוא סירב, את כל כוחותיו הקדש לפעולת-העזרה. עזרת זו שזוהלה בה בהיקף צנוע מאד - במתן המכה של זהובים אחרים לנצרכים, גדלה והתפתחה והתמכה לרשת מסוגלת עם הרבה מט בחי"עם. בתי כשר, ת"ת השאיים, ישיבות הקורסים, בית יעקב, כל מיני שיעורים וספריות וכ'.

בשנת 1941 התקיימו על אף הסכנת הכי דולה והקשיים הכספיים, 46 חדרים לפי שיטת יסודי התורה, ובהם 132 מחנכים, 4 קורסים של בית יעקב, ובתן 16 מורות, 6 ישיבות קטנות ו2 ישיבות גדולות יותר, אחת מהן בגיטו הגדול (גאלבקיזאכנדה) ואחת בגיטו הקטן (גויבוביטוארדה) פאנסקה). בכל המוסדות האלה לפדו לפני 35000 ילדים ונערים.

לאחר שהנאצים רדפו את סביציה-התורה חטפים וציננים, נמצאה תחבולה לגלגוציות של המוסדות והינזכיים: חברת "סאז" פרי שה עליהם את כנפיה ורשמה אותם בתוך "נקודות-ילדים".

בזמן הוקמה רשת גדולה של מטבחי מרכיכים לחינוך. בית יעקב עמדו ר' אברהם רוגיבו ור' יואל אויגר (מת בשנת 1942).

פעולה זו לא הצטמצמה בווארשה לבדה, אלא התפשטה גם על ערי-השדה. מרכיז סיוע ותורה גדולים נמצאו באותו זמן בקראקוב ובלובלין. פעולת חסד והחינוך התרכזה סביב מוסדות "בית יעקב" והישיבה הלובר ליגית. בראשית עמדו ר' אשר שפירא, ר' משה דייטער ומאיר הויטנר. בי בזמן נהגלו י. ל. אורליאן ור' יוסף ביגון את עבודת החינוך של אגודת ישראל (על פעולתם בקראקוב, בווארשה, בברגן-בלזן, אכתוב בפעם אחרת). בלובלין עמדו בראש הפעולה ר' יוסף קניגסברג והרב ר' אהרן לבוחל, וגם אשתו שהיתה באת לעתים קרובות לווארשה.

בשנת 1941 נוסדה העזרה העצמית היהודית. ר' זישה פרידמן נכנס לדיירקטוריון שלה בתור בא כח אגודת ישראל. ביור הקהלה, המנהלם צ'ינאקוב, עלה להשיג רישיון מן הגרמנים לפתיחת בתי כשר בגיטו. נוצרה מרעצה, שלהזכה נכנסו באי כח כל הארגונים החינוכיים שהיו קיימים לפני המלחמה. כבא"כח "חורב" נכנס לעד ר' זישה פרידמן, ומטעם "בית יעקב" - ר' אברהם מרדכי רוגיבו.

ר' זישה פרידמן, שנהל את כל העבודה החינוכית של אגודת ישראל, ידע לרכוש את אמנם לא של החוגים החרדים בלבד, אלא של כל הארגונים והעסקנים היהודיים.

בבראך 1942, והנה הגיע הקץ האפל של 1942. ר' זישה פרידמן, שסשענתו העיקרית היתה - ה"גניז" (שהיה יודע בנותו הונן כושפת מתבוללת), הונסן אליו את ר' זישה פרידמן והתודה לפניו, שבא לכלל דעה, כי בלי אמר זה און שום טעם יונסן לחיי היהודים וליוסר ריהם בגיטו על כן דרש ממנו להתחיל בפעילת הדת מסוגלת והבטיח לו את המר כמו המלחה. ר' זישה פרידמן נענה לבקשתו, מיד נוסדה העדה הדתית על יד הקהלה - היעדה היהודית שהשתתפו בה באי כח הפסי לגות העדה היקמה על בסיס רחב. השהתפו בה: ר' זישה פרידמן (אגודת ישראל - יורד העדה); יליב יצ'עיראנסקי (פורתי, סגן יורד); מרדכי דיר מאיר בלאבאן (ציננים); הרב שמשון שטוקמאר, הרב דוד שפירא (שונת); חברי הנהלת הקהלה, אקרמן, אברהם מרדכי רוגיבו (אגודת ישראל), יהודה יפת (מורה), המנהלם מרע ליכטנבוים סגן יורד הקהלה), דוד גויזע (מנהל הגניזים, בלתי מפלגתי), והלל זיידמן (מנהל המחלקת הדתית של הקהלה).

האייל והילול-השבת היה נפוץ מאד בגיטו ומצידד גיטא לא היה כל טעם בדברי שבגינו של הרשבי ישראל הוא קיימת מטה-הישיבה ביום א' (כמו לפני המלחמה). גולדת ההצעה להנהיג בגיטו מנהל-חובת של שבת, במקום ביום א', יש לזכור, שלמרות כל הירידות הלא בכח דופק החיים הדתיים החברתיים בגיטו באותה תקופה.

האנשים היו מלאים עדיין במתן בעתיד - וחס הירדק שיניהם ועבדו במרץ בכל הש"י מליון שיויר הקהלה היו לו סמכויות של ראש עיריית בגיטו (להלכה), יותר מאשר

לכעשה), מורסמה במהרה תקנה טעם יורד הקהלה, שהסלטיות הגרמנים נסכו עליה את דם, ושלמה - כל החובות והנספחות שהיו קיימת עד עכשיל לגבי מנחת יום א' - תהיונה קיימות ככאן ואילך לגבי מנחת יום שבת (במקום יום א') בתוך תהר מי הגיטו.

למעשה נגרסו גם קשיים רבים, כי המר צאים לפועל של התקנה היו שוטרים יהודים מתבוללים ובלתי דתיים, שרשפו בשבת פרי טכילים... בעד חילול שבת, כדי למנוע תור פעה זו יסר ר' זישה פרידמן ועודת דתיות של "ישרי שבת" על יד ועדי-הבתיים. העזרת הדתית שר' זישה פרידמן היה הירח התייה בה, החלה בפעולה מסוגלת בכל שטחי החיים הדתיים. ביחד עסק ב-הרצאת התורה.

בבראך 1942, ר' זישה פרידמן, שסשענתו העיקרית היתה - ה"גניז" (שהיה יודע בנותו הונן כושפת מתבוללת), הונסן אליו את ר' זישה פרידמן והתודה לפניו, שבא לכלל דעה, כי בלי אמר זה און שום טעם יונסן לחיי היהודים וליוסר ריהם בגיטו על כן דרש ממנו להתחיל בפעילת הדת מסוגלת והבטיח לו את המר כמו המלחה. ר' זישה פרידמן נענה לבקשתו, מיד נוסדה העדה הדתית על יד הקהלה - היעדה היהודית שהשתתפו בה באי כח הפסי לגות העדה היקמה על בסיס רחב. השהתפו בה: ר' זישה פרידמן (אגודת ישראל - יורד העדה); יליב יצ'עיראנסקי (פורתי, סגן יורד); מרדכי דיר מאיר בלאבאן (ציננים); הרב שמשון שטוקמאר, הרב דוד שפירא (שונת); חברי הנהלת הקהלה, אקרמן, אברהם מרדכי רוגיבו (אגודת ישראל), יהודה יפת (מורה), המנהלם מרע ליכטנבוים סגן יורד הקהלה), דוד גויזע (מנהל הגניזים, בלתי מפלגתי), והלל זיידמן (מנהל המחלקת הדתית של הקהלה).

האייל והילול-השבת היה נפוץ מאד בגיטו ומצידד גיטא לא היה כל טעם בדברי שבגינו של הרשבי ישראל הוא קיימת מטה-הישיבה ביום א' (כמו לפני המלחמה). גולדת ההצעה להנהיג בגיטו מנהל-חובת של שבת, במקום ביום א', יש לזכור, שלמרות כל הירידות הלא בכח דופק החיים הדתיים החברתיים בגיטו באותה תקופה.

האנשים היו מלאים עדיין במתן בעתיד - וחס הירדק שיניהם ועבדו במרץ בכל הש"י מליון שיויר הקהלה היו לו סמכויות של ראש עיריית בגיטו (להלכה), יותר מאשר

פרידמן מיוג את עבודת-החסד עם פעולה 1000 וחצי לחודש, וגם יתרונת אחרים היו כרוכים במשרת זו, כגון בטחון יחסי לפני כל מיני פורענות. אך הוא סירב, את כל כוחותיו הקדש לפעולת-העזרה. עזרת זו שזוהלה בה בהיקף צנוע מאד - במתן המכה של זהובים אחרים לנצרכים, גדלה והתפתחה והתמכה לרשת מסוגלת עם הרבה מט בחי"עם. בתי כשר, ת"ת השאיים, ישיבות הקורסים, בית יעקב, כל מיני שיעורים וספריות וכ'.

בשנת 1941 התקיימו על אף הסכנת הכי דולה והקשיים הכספיים, 46 חדרים לפי שיטת יסודי התורה, ובהם 132 מחנכים, 4 קורסים של בית יעקב, ובתן 16 מורות, 6 ישיבות קטנות ו2 ישיבות גדולות יותר, אחת מהן בגיטו הגדול (גאלבקיזאכנדה) ואחת בגיטו הקטן (גויבוביטוארדה) פאנסקה). בכל המוסדות האלה לפדו לפני 35000 ילדים ונערים.

לאחר שהנאצים רדפו את סביציה-התורה חטפים וציננים, נמצאה תחבולה לגלגוציות של המוסדות והינזכיים: חברת "סאז" פרי שה עליהם את כנפיה ורשמה אותם בתוך "נקודות-ילדים".

בזמן הוקמה רשת גדולה של מטבחי מרכיכים לחינוך. בית יעקב עמדו ר' אברהם רוגיבו ור' יואל אויגר (מת בשנת 1942).

פעולה זו לא הצטמצמה בווארשה לבדה, אלא התפשטה גם על ערי-השדה. מרכיז סיוע ותורה גדולים נמצאו באותו זמן בקראקוב ובלובלין. פעולת חסד והחינוך התרכזה סביב מוסדות "בית יעקב" והישיבה הלובר ליגית. בראשית עמדו ר' אשר שפירא, ר' משה דייטער ומאיר הויטנר. בי בזמן נהגלו י. ל. אורליאן ור' יוסף ביגון את עבודת החינוך של אגודת ישראל (על פעולתם בקראקוב, בווארשה, בברגן-בלזן, אכתוב בפעם אחרת). בלובלין עמדו בראש הפעולה ר' יוסף קניגסברג והרב ר' אהרן לבוחל, וגם אשתו שהיתה באת לעתים קרובות לווארשה.

צרות שוברות בני-אדם סתם, אך פחד לות את האישיות הנוקה, אחי האוישים החי וקים האלה בגיטו ווארשה היה ר' זישה פרידמן. בשלש סגולות יקרות נתברך ר' זישה פרידמן: (א) דעת התורה (ב) ישר לבבו (ג) ענותנות.

ר' זישה פרידמן היה תלמיד חכם גדול, אך כוכבים הנוראים ביותר בגיטו לא פסק פניהו מגיטו. אפ"כ מצא לו עוד הרבה זמן לעסוק בעבודת צבורית לטובת הכלל. בע"בדהו וז נתגלה ישרו הגדול, הוא היה פד כור כללי של אגודת ישראל בשליו לפני המלחמה - אך בהפקדו החשוב הזה לא הופיע מעולם כשליטיקאי רגיל, כי התרחק מכל נכלים וחכמים פוליטיים מלכות רחוקים. הוא היה עניו גדול. בעשותו עבודת צבור רית גדולה, כמעט שלא התבלט לעין. על כן נתצלמה גדולתו הנפשית פעמי רבים.

כשרצה המלחמה נתגלה ר' זישה פרידמן בכל שיעור קומתו הצבורית. היחודים החרי דים וביחוד - הרבנים, תלמידי החכמים, המנהלים ובחורי הישיבות היו הקרובים הראי שונים של האסון. ר' זישה פרידמן היה הראשון שהאזין לבת קול: אוזי לברית מעלבוטת של תורה. הוא היה האיש שתבע ללא חת את עלבונם של המסופחים האלה, הוא לא חדל מלהכריז באזני העסקנים של היחידים השונים, ארגוני-החסד, הגניזים, מוסדות הקהלה: אוי לו לדור שאתה פרי נסו, שאינך יודע בצערן של תלמידי חכמים, ובעתו התחשב, משום שהכל ידעו את ישר לבו הישר, ושוא הנציג האמתי של היהדות בערכו ובמעמדו בתור מנהיג היהדות היהודית, לא רצה מעולם לקבל שום משרת רשית.

עוד בראשית 1940 הונסן להיות חבר בקהלה, אך הוא סירב, אח"כ פנה אליו יורד הקהלה אדם צ'ינאקוב כשהם פתחו צעדה להכנס לעד להכנס לעד הקהלה ללא כל בידורקסיות (הוא היה עובד משרדי מוכשר...)